

Теодор Драйзер

Сестра Керрі

Харків
«ФОЛІО»
2025

Розділ I

МАГНІТ ДІЄ. ЗА ПРИМХОЮ СТИХІЙ

Керолайн Мібер сідала в денний поїзд, що прямував до Чікаго. Все її майно вмістилося в невеличку валізу, а ще вона мала дешевеньку сумку під крокодилову шкіру, на додачу — бутерброд у картонній коробочці та жовтий шкіряний гаманець із квитком, папірцем з адресою сестри, котра мешкала на Ван-Б'юрен-стріт, і чотирма доларами. Був серпень 1889 року.

Керолайн, вісімнадцятирічна дівчина — жвава, але сором'язлива — була сповнена ілюзій, властивих недосвідченій юності. Певна річ, був жаль при розставанні з родиною, але що їй було втрачати? Рясні сльози котились у неї при прощальному поцілункові матері, її горло стислося, коли вагони саме простукотіли повз млин, — там татко працював поденно. Лише щемке зітхання вирвалося з грудей, коли такі звичні зелені околиці міста пропливали за вікном — прощавай, рідна домівко, дівочі роки — всі ці узи вже розірвано без вороття...

Хоча — хтозна, адже можна зійти на найближчій станції і знов повернутися додому. Попереду незнайоме велике місто, але ж сполучення тут регулярне — поїзди прибувають щодня. Та й Чікаго не так уже й далеко від Колумбія-Сіті. Хіба кілька годин їзди, якихось кількасот миль, — перешкода? Вона витягла папірець із адресою сестри — цікаво, де це? За вікном мелькав зелений краєвид, а дівчина поринула у свої швидкоплинні думки, не помічаючи нічого. Що то чекає її в отому Чікаго?

Ну от, дівчина полишила батьківський дім у вісімнадцять, і куди поведе її доля? Чи потрапить вона в надійні руки, і душа її розвиватиметься, швидко засвоюючи уроки доброчесності, чи її затягне стрімкий вир... Щось середнє тут неможливе.

Велике місто сповнене усіляких згубних принад, куди небезпечніших, аніж якийсь спокусник. Тут задіяні такі могутні сили, що збуджують найтонші емоції, ваблять нездоланими спокусами міської культури. Сяйво тисяч вогнів діє не менш гіпноотично, ніж палкий блиск закоханих очей. Ота круговерть для недосвідченої дівчини спричиняє приголомшливий вплив, не підвладний людині. Розмаїття звуків, вирвисько життя у велетенському нагромадженні людських вуликів — усе це бентежить, хвилює. І скільки звабного може все це нашепотіти в беззахисне дівоче вухо. А поруч — нікого, хто б пояснив, порадив, застеріг! Не знаючи того, що криється за сліпучою завісою, людина часто потрапляє в тенета, бо ота музика присипляє, ослаблює або й геть руйнує, здавалось би, такі міцні принципи доброчестя.

Керолайн, себто «сестра Керрі» — так ніжно називали її вдома, ще була надто нерозвинена, щоб спостерігати й аналізувати. Молодості властивий егоїзм, правда не надмірний. Сповнена юних мрій, із вродженою кмітливістю в очах, гарненька своєю молодістю, хоча й малопомітна, вона, немов нерозквітла уповні квітка, становила отой зразок американки середнього класу в третьому поколінні, що колись переселились в Новий світ. Книжки її геть не цікавили, — то було надто складно — опанувати мудрість за сімома печатами. Мистецтва кокетування Керрі ще не засвоїла, не навчилася граціозно відхилити голівку, руки були незграбні, а ніжки, хоч і маленькі, ступали важко. Однак їй хотілось справляти гарне враження, вона гостро відчувала життя, але понад усе прагла вирватися із убогого існування...

Дівчина вже поповнила ряди хоробрих завойовників, що вирушали на розвідку, мріючи підкорити таємниче місто, плакаючи зухвалі мрії про те віддалене майбутнє, коли це місто схилиться до її ніг.

— Чи не правда, це — один з найчарівніших курортів у всьому штаті Вісконсін? — промовив хтось у неї над вухом.

— Невже? — відгукнулась вона збуджено.

Поїзд саме відійшов від станції. Керрі ще раніше завважила позад себе якогось мужчину. Його погляд спинився на її пишню-

му волоссі, вона чула, як він нетерпляче роззирається на своєму сидінні. Невже нею зацікавились? Дівоча стриманість і почуття добродетності диктували: ніякої фамільярності з чужими мужчинами. Але він був такий привабливий, а ще ота упевненість від чималого досвіду і звичних перемог. Тож дівчина відповіла.

Він, спершись на спинку її сидіння, трохи нахилився вперед, продовжуючи чемну розмову:

— Авжеж, для жителів Чікаго це чудовий курорт. А які готелі! Ви, мабуть, тут ще не були?

— Я, власне... — трохи знітилась Керрі. — Я живу в Колумбія-Сіті, а тут і справді ще не була.

— Отже, ви вперше їдете до Чікаго? — спитав він.

Дівчина крадькома розглядала його рум'яні свіжі щоки, світлі вуса, щиру усмішку. А тоді, зненацька обернувшись до нього, глянула йому просто в очі; інстинкт самозахисту і кокетство безладно борсалися в ній.

— Звідки ви взяли? — задержувато схилила голівку дівчина.

— Пробачте, що помилився, — відповів він люб'язно.

То був типовий роз'їзний агент промислової фірми, себто їх пізніше назвали комівояжерами. Йому більше пасувало слівце — зальотник. В останній чверті дев'ятнадцятого століття воно означало молодика, одяг і манери якого були розраховані на те, щоб полонити отаких наївних дівчат. Його коричневий твідовий картатий піджак (тоді ще новинка) згодом стане звичною формою ділових людей. З глибокого викоту жилета визирала смугаста крохмальна сорочка, а з рукавів піджака — такі ж манжети, з позолоченими запонками з фальшивими агатами під назвою «котяче око». На пальцях — кілька перснів, один — з масивною печаткою. Ясна річ, на жилеті — золотий ланцюжок від годинника із значком таємного масонського ордену Лосів. Піджак тісно облягав груди. Глянсові жовті черевики на товстій підшві та м'який сірий капелюх доповнювали туалет молодика. На наївну дівчину він справляв приголомшливе враження — вона з першого ж погляду помітила в ньому усі ці деталі.

Такий тип людей вартий того, щоб зупинитись на них детальніше. Ось найхарактерніші з прийомів і методів, які вони з успіхом застосовували. Чепурне вбрання — перша і неодмінна ознака такого зальотника, без якої він — ніщо. А ще — добре розвинена постава, очі сповнені гострого потягу до жінок. Розум, не

надто обтяжений міркуваннями про світові проблеми. Додайте сюди невситиму жадобу всіляких насолод. Загалом — нічого надто складного. Насамперед — зухвальство, підкріплене сильним потягом і захопленням прекрасною статтю.

Зазвичай, він починав свої зальоти з милою фамільярністю, не без підлещування, — це майже завжди гарантувало успіх. Якщо жінка кокетувала, він дозволяв собі торкнутись якогось бантика, а помітивши, що «клює», вже звертався до неї на ім'я.

Зайшовши до універсального магазину, він фамільярно спирався на прилавок і звертався до продавчині з якимись запитаннями. У товаристві попутників — у поїзді, в залі для чекання він діяв інакше. Ось об'єкт, вартий уваги, — і він стає дуже чемний, заводить розмову на тему дня, проводить даму до салон-вагона, допомагає нести валізу, а якщо пощастить — сідає поруч, сподіваючись, що трапиться нагода позалицятись. Підсунути подушку, книжку, ослінчик під ноги, спустити штору — про все це він не забував вчасно подбати. А коли прибували до місця призначення, він не квапився потурбуватись про її багаж лише тоді, коли справа була зовсім безнадійна.

Коли-небудь якась із жінок напише вичерпний трактат про одяг. Яка б не була молода жінка, вона чудово розбирається в одязі. Оцінюючи поглядом чоловіче вбрання, жінка проводить невловну грань між мужчинами, вартими уваги і, навпаки. І досить комусь спуститися нижче цієї грані, жінка на такого й не гляне.

Часом обставини заставляють жінку згадати про свій туалет і зіставити його з одягом чоловіка. Власне, так сталося і з Керрі. Вона раптом побачила себе збоку. Ота простенька синя сукенка, оздоблена чорною бавовняною тасьмою, — така убога. А згадавши, сховала під лавку ніжки у зношених черевиках.

— До речі, — продовжував він, — я ж багатьох знаю у вашому місті! Приміром, Моргенрота — готовий одяг, і Гібсона — мануфактурний магазин...

— Невже? — перебила вона, — скільки хвилюючих митей пережила вона перед вітринами цих магазинів...

Молодик відчув, що нарешті заволодів її увагою — уперед! За хвилину він уже сів поруч. О, йому є що розповісти провінціалці: про торгівлю одягом, про свої мандрі в Чикаго. О, які там розваги!

— Отже, вам пощастило — там вам дуже сподобається. Їдете до родичів?

— До сестри, — пояснила вона.

— Неодмінно побувайте в Лінкольн-парку, — жваво торохтів він. — А на бульварі Мічиган зараз споруджуються такі величезні будинки! Це просто другий Нью-Йорк, чудове місто! А театри, юрби народу! Переконаний — вам там сподобається!

Дівчина намагалась уявити все те, про що супутник розповідав, і якийсь невиразний біль охопив її. Власна провінційність супроти всього цього блиску... Керрі пам'ятала, що їде в Чікаго передовсім не для розваг. Але її юну уяву полонили перспективи, які розгорталися перед нею. Може, щось перепаде і їй? Приємно було відчувати увагу цього чемного молодика. Вона посміхнулась, коли він згадав відому актрису і додав, що Керрі на неї схожа. Куди їй до неї? Але таке порівняння все ж лестило.

— А ви затримаєтесь в Чікаго хоч трохи? — спитав він, невимушено усміхаючись.

— Хтозна... — Керрі раптом пригадала, що їй треба буде спочатку шукати роботу, і невідомо як усе обернеться...

— Але все-таки — може кілька тижнів ви тут пробудете? — спробував просунутись до мети, заглядаючи їй у вічі...

Як передати те, що між ними в цей час відбувалося? Її юна невловима принадність вабила його, хоч дівчина не була красунею. Вона цікавила його з тієї єдиної точки зору, яка тішить жінок і водночас лякає. Дівчина трималась невимушено, бо ще не навчилася всіх отих лукавих хитрощів, за якими жінки приховують свої справжні почуття. Іноді її поведінка могла здатися навіть дещо зухвалою. Якби в неї був хтось, хто дружньо застеріг її, що не слід так відкрито дивитись незнайомцю у вічі...

— А чому ви питаєте про це? — поцікавилась вона.

— Бо я сам пробуду там кілька тижнів. Я маю ретельно ознайомитися з товарами нашої фірми і одержати нові зразки. А тимчасом я міг би показати вам місто...

— Але я... Бачите, я ще не знаю, чи зможу. Я житиму у сестри, і...

— Ну, якщо сестра буде заперечувати, ми могли б придумати щось інше, — він вийняв олівець і маленький записник, наче про все вже було домовлене. — Тож яка ваша адреса?

Вона витягла гаманець, де лежав папірець з адресою.

Молодик дістав із задньої кишені штанів чималий гаманець із паперами, залізничними квитками, а також пачкою зелених банкнот. Гаманець справив на Керрі неабияке враження. Ні в кого з її знайомих не було такого... Та й узагалі: де б вона натрапила на таку ділову і світську людину? Отой гаманець, новенькі жовті черевики, елегантний костюм, а особливо манери — все це створювало в її уяві манливу картину заможності, і цей чоловік був звідти... Отож всі його вчинки здавались природними.

На додачу він вийняв гарненьку візитну картку, там було надруковано: «Бартлет, Каріо і К^о», а зліва — «Чарльз Г. Друе».

— Це моє ім'я — тицьнув він у картку, вказуючи на прізвище внизу. — Себто «Друе», мій батько — француз.

Вона крутила картку в руках.

— А це — будинок нашої фірми, — він вийняв з кишені піджака пачку листів і вказав на малюнок на конверті. — І додав гордо: на розі Стейт- і Лейк-стріт.

Це щось та значить, працювати в такому закладі! І він дав їй це зрозуміти.

— Тож яка ваша адреса? — він приготувався записувати.

Вона промовила повільно:

— Керолайн Мібер... Західна сторона, Ван-Б'юрен-стріт, номер триста п'ятдесят четвертий, квартира С. К. Гансона.

Він записав адресу і вийняв гаманця, щоб сховати записник.

— Може, я навідаюся до вас, скажімо, у понеділок увечері? Ви будете вдома? — усміхнувся він.

— Гадаю, так... — відповіла Керрі.

Кажуть, що слова часом — лише бліді тіні того неосяжного океану думок, які ми прагнемо передати. Власне, — то лиш малесенький ланцюжок звуків, що за ним — море невимовлених почувань і прагнень. Ці двоє нанизували коротенькі речення, робили якісь порухи, але ще не усвідомлювали насправді своїх справжніх почуттів... Ні він, ні вона не були певні, чи вірно відгадують думки одне одного. Він не певен був, чи мав успіх. А вона ще не усвідомила, що безпорадно пливе за течією, аж поки він не записав її адресу. Тільки тоді дівчина збагнула, що в чомусь вже поступилася йому, а він — начебто здобув маленьку перемогу. Обоє відчували: їх щось уже єднає. Тепер він упевнено скеровував розмову, а вона трохи розслабилась.

Поїзд наближався до Чікаго. Зустрічні поїзди раз у раз проносилися мимо. Обабіч колій та безмежних просторів відкритої рівнини до великого міста тяглися ряди телеграфних стовпів. Вдалині уже маячило передмістя своїми високими фабричними димарями.

На очі натрапляли дерев'яні двоповерхові будинки, що самотньо стояли серед поля — без огорожі, без дерев, — наче сторожові пости величезної армії будівель.

Для дитячої уяви, або для того, хто подорожує вперше, наближення до великого міста — це щось дивовижне. Та ще й таємничої вечірньої пори у сутінках, коли все навколо перетікає, міняє барви. О, це наближення ночі! Як багато чекає від неї стомлена людина! А скільки одвічних ілюзій, скільки надій пов'язано із нею! Душа трудівника леліє думку: «От-от і я скоро опинюсь на свободі. Приєднаюсь до загальних веселощів. Оті вогні, освітлені вулиці, зали з накритими столами — усе це і для мене. А ще й ті зборища, розваги, пісні — усе це мені дарує ніч!» І хоч ніхто ще не завершив трудового дня, передчуття охоплює всіх, носиться в повітрі. Навіть найпохмуріші відчують збентеження, що не завжди можна висловити чи описати. Бо з плечей людини спадає важкий тягар праці.

Керрі задивилась у вікно. Усі відчуття одразу опанували її, а супутник, перейнявшись її цікавістю, почав показувати їй картини міста.

— Оце — Північно-Західний район. А оце ріка, вона теж зветься Чікаго. — Він показав на вузький каламутний канал, де скупчилися щогли мандрівників з далеких країв, впершись носами в чорні палі набережної.

Та ось війнуло димом, заскреготало, рейки простукотіли — і все щезло.

— Чікаго розростається, — продовжував він. — Чудове місто! Там узагалі стільки всього цікавого!

Дівчина слухала, але не чула. Серце стислося тривожно. Керрі раптом усвідомила: це ж вона зовсім одна, далеко від рідної домівки. А довкола — незоре житейське море. Почувала тільки, що їй перехоплює подих і серце калатає так швидко, аж памороки забиває. Вона намагалася стишити себе: ну що такого, Колумбія-Сіті зовсім недалеко.

— Чікаго! Чікаго! — то провідник попереджав пасажирів, з гуркотом прочиняючи двері.

Поїзд спинився на залюдненому вокзалі, сповненому гамору, життєвого вировиська. Керрі підсунула свій убогий чемоданчик і міцно стиснула в руці гаманець.

Молодик підвівся, звичним рухом поправив штани і взявся за ручку новенької жовтої валізи.

— Вас, мабуть, зустрічають? — сказав він. — Дозвольте ваш чемодан...

— О, ні! — заперечила вона. — Краще я сама... Я не хочу, щоб сестра побачила мене в товаристві незнайомця.

— Гарзд! — охоче погодився він. — Але про всяк випадок я буду поблизу, і якщо раптом вас не зустрінуть, я одвезу вас за адресою. Гарзд?

— Ви дуже люб'язні, — усміхнулась Керрі. Адже така увага заслуговує на вдячність.

— Чікаго! — гучно нагадав провідник.

Поїзд повільно заповзав у сутінки пасажирського вокзалу. Обабіч стояли інші поїзди і скрізь сяяли вогні. Пасажири квапливо схопилися з місць і стовпилися біля дверей.

— Ну, от ми й приїхали, — Друе простував на вихід. — На все добре, до понеділка, не забули?

— На все добре... — відповіла вона, потискуючи простягнуту руку.

— Пам'ятайте: я чекатиму, поки ви не зустрінете сестру.

Вона, усміхнулась і кивнула.

У юрмиську пасажирів вони вийшли в вагона. Друе удавав, ніби зовсім не знайомий з нею. На пероні до дівчини кинулась непоказна жінка з виснаженим обличчям.

— Це ти, люба Керрі! — вона привіталася, щиро обіймаючи сестру.

Керрі одразу відчула, що їй бракує теплої уваги, яка допіру її оточувала. Серед метушні, галасу й нових вражень на неї війнуло холодним дотиком дійсності. Кудись поділись світлі й радісні видіння, увесь світ розваг. Від сестри повіяло чимось похмурим і важким. То було трудівниче життя.

— Ну як же там наші? — розпитувала сестра. — Як батько, мати?

Керрі розказувала, а очі дивились в інший бік. У кінці перону, біля виходу до зали очікування стояв Друе, озируючись навсібіч. Зауваживши, що з нею сестра, він посміхнувся їй ледве

помітно. Тільки Керрі завважила цю посмішку. Він пішов, а вона відчула, ніби щось втратила. Ось він уже зовсім зник, їй стало якось прикро. Хоч тут і сестра, але дівчина почувала себе дуже самотньою, одним одна серед бурхливого, байдужого людського моря.

Розділ II

ЧИМ ЗАГРОЖУЮТЬ ЗЛИДНІ. ГРАНІТ І БРОНЗА

Сестра жила в Західному районі, на Ван-Б'юрен-стріт. Тут мешкали сім'ї робітників і службовців, що раніше прибули і продовжували прибувати безперервним потоком — за рік десь п'ятдесят тисяч чоловік. Вікна квартири на третьому поверсі виходили на вулицю, осяяну вогнями вітрин бакалійно-гастрономічних магазинів. На вулицях гралися діти. Керрі замилувалася дзеленчанням дзвіночків конки, що наближалася і згодом віддалялась. Сестра Мінні завела її у вітальню. Керрі задивилась крізь вікно на освітлену вулицю, з цікавістю прислухаючись до різноманіття звуків, до руху, до приглушеного гамору величезного міста, людського вировиська на багато миль навкруги.

Після перших вражень, сестра попрохала доглянути дитину, а сама заходилася готувати вечерю. Її чоловік, містер Гансон, обмежився двома-трьома запитаннями і тут же заглибився в читання вечірньої газети. То був небалакучий чоловік, син шведа, хоч народився вже в Америці. Гансон працював на бойні прибиральником вагонів-холодильників. Йому було цілком байдуже, що приїхала сестра його дружини. Вона не справила на нього аніякого враження. Єдине, що він висловив, це міркування щодо роботи в Чікаго.

— Місто велике, десь та й улаштуєтесь за кілька днів. Всі знаходять роботу.

За попередньою угодою було вирішено, що вона, знайшовши роботу, платитиме за харчі. Гансон, статечний, ощадливий чоловік вже сплатив кілька щомісячних внесків за ділянку землі на околиці Західного району. Він мріяв збудувати власний дім.

Поки готувалася вечеря, Керрі встигла оглянути все помешкання. Дівчина була досить спостережлива, та й не позбавлена жіночої інтуїції.

ЗМІСТ

<i>Розділ I. Магніт діє. За примхою стихій . . . . .</i>	<i>3</i>
<i>Розділ II. Чим загрожують злидні. Граніт і бронза. . . . .</i>	<i>11</i>
<i>Розділ III. Ми шукаємо щастя.</i>	
<i>Чотири з половиною долари на тиждень . . . . .</i>	<i>16</i>
<i>Розділ IV. Марні мрії. Дійсність відповідає насмішками . . . . .</i>	<i>25</i>
<i>Розділ V. Блискуча нічна квітка. Перше нагадування . . . . .</i>	<i>36</i>
<i>Розділ VI. Машина і дівчина. Сучасний лицар . . . . .</i>	<i>42</i>
<i>Розділ VII. Земне вабить. Краса говорить сама за себе . . . . .</i>	<i>53</i>
<i>Розділ VIII. Провісники зими. Хто відгукнеться? . . . . .</i>	<i>63</i>
<i>Розділ IX. У світі умовностей. Зелене око задрощів . . . . .</i>	<i>71</i>
<i>Розділ X. Зима дає поради. Посланець долі . . . . .</i>	<i>78</i>
<i>Розділ XI. Спокусливий блиск. Насторожені почуття . . . . .</i>	<i>86</i>
<i>Розділ XII. Вогні у вікнах. Благання посланця . . . . .</i>	<i>95</i>
<i>Розділ XIII. Вірчі грамоти прийнято. Вавилонське стовпотворіння . . . . .</i>	<i>103</i>
<i>Розділ XIV. Хто має очі — той бачить. Один вплив зникає . . . . .</i>	<i>111</i>
<i>Розділ XV. Старе яро гнітить. Чари молодощів . . . . .</i>	<i>118</i>
<i>Розділ XVI. Нетямущий Аладдін. Двері у світ . . . . .</i>	<i>129</i>
<i>Розділ XVII. За брамою. Сяйво надії . . . . .</i>	<i>137</i>
<i>Розділ XVIII. За гранню. Здрастуй і прощай! . . . . .</i>	<i>146</i>
<i>Розділ XIX. Година у казковім царстві. Ледве чутна скарга . . . . .</i>	<i>151</i>
<i>Розділ XX. Дух, що прагне. Плоть, що жадає . . . . .</i>	<i>163</i>
<i>Розділ XXI. Дух, що прагне. Плоть, що жадає . . . . .</i>	<i>171</i>
<i>Розділ XXII. Трут спалахує. Плоть проти плоти. . . . .</i>	<i>175</i>
<i>Розділ XXIII. Душевні муки. Один щабель пройдено . . . . .</i>	<i>185</i>
<i>Розділ XXIV. Спелілий трут. Обличчя у вікні . . . . .</i>	<i>196</i>
<i>Розділ XXV. Спелілий трут. Грунт тікає з-під ніг . . . . .</i>	<i>200</i>

<i>Розділ XXVI. Падіння посланця долі. В пошуках виходу . . . . .</i>	<i>205</i>
<i>Розділ XXVII. Потопаючий тягнеться до зірок . . . . .</i>	<i>215</i>
<i>Розділ XXVIII. Мандрівник і вигнанець. Полонений дух . . . . .</i>	<i>225</i>
<i>Розділ XXIX. Дорога розважає. Кораблі в морі . . . . .</i>	<i>235</i>
<i>Розділ XXX. У царстві величі. Мрії і роздуми . . . . .</i>	<i>247</i>
<i>Розділ XXXI. Улюблениця долі. Бродвей хизується втіхами . . . . .</i>	<i>255</i>
<i>Розділ XXXII. Валтасарів бенкет. Ясновидець прорікає . . . . .</i>	<i>263</i>
<i>Розділ XXXIII. Поза мурами. На схилі років . . . . .</i>	<i>276</i>
<i>Розділ XXXIV. Поміж жорнами. Самотня билина . . . . .</i>	<i>283</i>
<i>Розділ XXXV. Вичерпані зусилля. Перед навалою турбот . . . . .</i>	<i>291</i>
<i>Розділ XXXVI. Униз по похилій. Примара удачі . . . . .</i>	<i>301</i>
<i>Розділ XXXVII. Дух пробуджується. Знов у пошуках виходу . . . . .</i>	<i>311</i>
<i>Розділ XXXVIII. У казковім царстві розваг. Невблаганне життя . . . . .</i>	<i>319</i>
<i>Розділ XXXIX. Світло й тіні. Шляхи розходяться . . . . .</i>	<i>329</i>
<i>Розділ XL. Повна відчуженість. Остання спроба . . . . .</i>	<i>341</i>
<i>Розділ XLI. Страйк . . . . .</i>	<i>349</i>
<i>Розділ XLII. Весна іде. Порожня оболонка . . . . .</i>	<i>364</i>
<i>Розділ XLIII. Світ починає лестити. Погляд із темряви . . . . .</i>	<i>373</i>
<i>Розділ XLIV. Це теж не казкове царство. Чого не купиш за золото . . . . .</i>	<i>381</i>
<i>Розділ XLV. Поміж знедолених . . . . .</i>	<i>389</i>
<i>Розділ XLVI. Скаламучені води . . . . .</i>	<i>402</i>
<i>Розділ XLVII. Шлях переможених. Еолова арфа . . . . .</i>	<i>412</i>